

TÜRKİYEDE SAĞLIK EĞİTİMİ AÇISINDAN DİKKATE ALINMASI GEREKEN HUSUSLAR

Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ*

“Dünya Sağlık Teşkilatı”nın otuzüçüncü kuruluş yılı tüm dünyada olduğu gibi Türkiyede de sağlık günü olarak kutlandı. Sağlık Bakanımızın bu nedenle yapmış olduğu bir konuşmasında Türkiye için işaret etmiş olduğu durum, sadece bakanlık sağlık hizmetlerinin planlanması, uygulanması açısından değil, söz konusu uygulamanın başarılı olması açısından da çok dikkate değer ve dolayısıyla sağlık eğitimi açısından üzerinde durulacak bir konudur. Bilindiği üzere, 1963’lerde başlatılmış olan “Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi”, diğer bir deyişle, sağlık hizmetlerinin vatandaşın ayağına götürülmesi işinin planlanması ve uygulanması, sayın Bakanımızın da ifade ettikleri gibi, dünya sağlık örgütüne bir hizmet modeli olarak diğer ülkelere önerilmektedir. Böylesine insanlığa yararlı bir uygulama örneği verme çabasında olan sözkonusu sağlık örgütümüzün, sosyalleştirilmenin ülkemiz sathında uyulanması ile, sadece, tıbbi eğitim, personel sağlama, malî v.s. yönleri ile değil, aynı ölçüde ve belki daha da önemsenecek diğer bir yönü ile de ilgilenmesi gerekir: bu da, sosyalleşme hizmetlerinin bugüne kadar, Türk toplumu tarafından özellikle köylü ve gecekondu toplumlarında ne ölçüde benimsenebildiği ve benimsemede ne gibi engellerle karşılaşıldığı hususudur.

D.P.T’nin “III. Beş Yıllık Planlama Kırsal Kesim Komisyonu”nda (1971) kırsal topluluklarda modernleşme hizmetlerinin başarısındaki yetersizliklerin nedenlerinin bir bir hesabı verildiğinde, sağlık konusunda sosyalleşme hizmetlerinin de 1963 den bu yana geçmiş olan oldukça uzun bir sürede, halka götürdüğü yarar açısından ne ölçüde başarılı olduğu ve başarı derecesini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörler varsa bunların sptanmasının da biz kültür-sosyal An-

* Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim üyesi

tropologlara düşen görev olduğunu belirtmiştik. Esasen bugün gelişmekte olan toplumların çoğunda kalkınma programının bir bölümü olarak bu alanda ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Bu tür incelemeleri yapan sosyal bilimcilerin çoğu sosyal antropologlardır. (G.M. Foster, M. Read v.s.). Ancak, bunlardan sonra, batıda gelişmiş endüstri bölgelerinde İkinci dünya savaşı'ndan sonra, "Tıbbi sosyoloji" adı altında yeni bir dalın geliştiği de bir gerçektir. Sosyologlar, antropologların alan incelemelerinden sağladıkları bilgilerden büyük ölçüde yararlanmışlar ve bunlar antropologlar gibi ilkel ve geleneksel toplumlar (Türkiye gibi gelişmekte olan toplumların köy toplumlarında) üzerinde çalışmaktan çok, endüstriyel toplumlarda klinik ve koşullarda hizmet almışlardır (Margaret Read, Orhan Türkdoğan. 1972).

Modern Türk hekimliğinin modern bilim dalları içinde öncülüğü almış olduğu ülkemizde, Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana sağlık alanında pek çok gelişmeler olmuştur. Buna karşın, modern sağlık hizmetlerinin yurt ölçüsünde dengeli düzeyde topluma götürülemediği olduğu da bir gerçektir. İşte bu nedenle, 5 Ocak 1961'de "Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi" hakkında bir yasa ve 1963'de de adı geçen bakanlıkça bunun uygulanmasına geçilmiştir. Bilindiği üzere, söz konusu uygulamada izlenen aşamalı sosyalleştirme bölgelerinde, temel olarak kurulan sağlık ocakları personeli (hekim, sağlık memuru, hemşire, ebe v.s.) tarafından halka sağlık, hastalık ve hastalıklardan korunma hakkında bilgilerin götürülmesi öngörülmüştür. Halk sağlığı personelinin beklenen, istenen bu görev aslında sosyal antropoloji (kültür antropolojisi)¹ açısından bu bölgelerdeki toplumların (köy toplumlarının ve gecekondu toplumlarının) sağlık konusunda sahip olduğu geleneksel bilgi, görüş ve davranışlarının değiştirilmesi-modernleştirilmesi (yeniden biçimlendirilmesi) demektir. Burada kültür antropolojisi açısından bir kültür değişimi süreci, bir başka deyişle, geleneksel Türk kültürünün sağlığa ilişkin yönünün modern kültürün ilgili yönüne dönüştürülmesi sözkonusudur; böylece, modern hizmetleri götüren sağlık elemanları değişmeyi yapan (change agent) grubudur ve alıcı toplum ise hedef sistem (target sistem) dir. Bu nedendir ki, yirminci yüzyıl'da modern sağlık hizmetlerini halka götüren sağlık elemanları

1. Genellikle Antropolog, Sosyal veya Kültürel Antropolog'lara denir. Diğer bir dalın uzmanlarına Fizik Antropolog denir.

ile birlikte çalışan bir hizmetliler grubu da sosyal antropolog ve kültürel antropolog'lar olmuştur. Öte yandan, bir toplumun kültürü ile sağlık, hastalık sorunu arasında yakın ilişkiyi, üzerinde çalıştıkları ilkel ve geleneksel toplumlarda (köy toplumlarında) ilk defa görmüş ve incelemiş olan bilginler grubu da antropolog'lar olmuştur. Ülkemizde bu açıdan, özellikle sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerini etkileyen faktörler açısından ilk doktora çalışması (Diyarbakır çevresi köylerinde)² ve bu konuda ilk dersler Diyarbakır Tıp Fakültesinde (1970)³ Türk sosyal antropolog'larınca verilmiştir ve devam etmektedir. Ancak, bir tek sağlık ocağı çalışması da doçentlik tezi olarak, kültürel antropolojik yaklaşımdan farklı bir açıdan yapılmıştır.⁴

Tıp folkloru veya halk sağlığı üzerinde oldukça zengin çalışmalar yapılmışsa da, hastalığın halk tedavi usulleri ile ilgili kısımları, bilimsel yöntemlerle (alan incelemeleri ile) halkbilimi, etnoloji ve sosyoloji kariyerine menbub kişilerce yapılmıştır.

Asıl, kültür, hastalık ve sağlık ilişkisi açısından bir Türk sosyoloğu tarafından Erzurum köylerinde yapılmış olan bir araştırma (1972) ise, daha çok sağlık antropolojisi açısından yapılmış bir incelemedir.⁵

Bazı tıp mensuplarınınca bir takım sağlık sorunlarının incelendiği görülürse de, bunlar arasında, Ankara Hıfzıssıhha okulu ile A.B.D. John Hopkins ünivesitesi'nin ortaklaşa uyguladığı bir araştırma önemlidir.⁶ Doğu Anadolu köysel bölgelerinde yapılmış olan bu araştırma sosyal-kültürel antropolojik bir yaklaşım ile ele alınmış ise de yöntem ve amaç açısından sağlık antropolojisinden beklediğimiz, sağlık hizmetlerini etkileyen nedenleri ve yorumları verememiştir. Oysa halk sağlığı program analizlerinde teorik ve uygulamalı antropoloji bulguları arasındaki ilişkiler gösterilmiştir (Brezilya Kolombiya, Hindistan, Meksika, Yunanistan, Seylan).

2 Gençler Ahmet., Diyarbakır ve Çevresinde Sosyalleştirilmiş Sağlık Hizmetlerini Etkileyen Toplumsal ve Kültürel Faktörler. Basılmamış doktora tezi. Diyarbakır 1974

3 PROF. DR. Nermin Erdentuğ tarafından.

4 Güleşen, O., İstatistik Veriler ve Bilimsel Analizlere Dayanarak Diyarbakır İli Sağlık Ocakları Hizmetlerinin İncelenmesi ve Hizmeti Etkileyen Faktörlerin Tesbiti. Basılmamış doktora tezi. Diyarbakır 1969

5 Türkoğlu Orhan., Doğu Anadolu'da Sağlık-Hastalık Sisteminin Toplumsal Araştırması. Atatürk Üniversitesi Yay. No. 161

6 Tekirli, Nadir., Köysel Sağlık Hizmetlerini Değerlendirme Metodolojisi. Hıfzıssıhha Okulu Yayınları Ankara 1972.

1961'lerden sonra günümüze değin, gelişmekte olan ülkelerde sosyal antropologların yapmış oldukları incelemelere dayanarak, yeni (modern) halk sağlığı teknilerinin benimsenmesinde, kültür, hastalık, sağlık ilişkilerinin etkilerine ilişkin geniş ölçüde örnekler ve analizler verilmiştir. (Mead, M., Foster, G.M., Read, M., Wissler C.V.). İşte sözkonusu bulgular'ın bugün aynı topluluklarda modern sağlık hizmetlerine ilişkin davranışların, ilgili kültürlerin kendilerine özgü geleneksel davranış ve alışkanlıkların yerini almasında etkin rol oynadıkları anlaşılmıştır.

Biz de Türkiyede, sosyal antropolog olarak, antropolojik bir süreç olan modernleşme çabalarının bir bölümü olan modern sağlık hizmetlerinin köy toplumlarımıza kabul ettirilmesinde başarı derecesinin saptanması işini 1970'lerde ele aldık. Bundan sonra, bir ikinci ve aynı konuda ve aynı yaklaşımla bir araştırma yine Diyarbakır çevresinde yapıldı (1976)⁷

Burada vurgulamak istediğimiz husus, sözkonusu planlı sağlık hizmetlerinin başarılı olmasında, her tür sağlık personelinin (hekim dahil, sağlık memuru, ebe, hemşire) sağlık antropolojisi biliminden büyük ölçüde yararlanması gereği ve önemidir. Kuşkusuz, bu bilimin bir ikiz kardeşi olan sosyoloji, bir üçüncü kardeşi olan sosyal psikoloji'nin de bu tür yapılacak incelemelerde yeri ve önemi unutulmamalıdır. Ancak, inceleme alanı açısından, kırsal kesimde geniş ölçüde araştırma yapmakla sorumlu olan sosyal antropoloji'nin kendi dalı içinde bir uygulama kolu olan sağlık antropolojisi bilgisi, büyük ölçüde geleneksel kültürümüzden kaynaklanan başarı engellerinin teşhis ve bertaraf edilmesinde önemli dayanaklardan en başta gelenidir. Elbette, bulgulara dayanılarak alınacak tedbirler ve örgütlenme'lerde sosyolog'un, sosyal psikolog'un ve sosyal hizmet uzmanının işbirliği, diğer deyişle, bir "takım çalışması," yapılması beklenen bir iş olmalıdır.

Yüksek sağlık kolejlerinde sosyal antropoloji formasyonunun bir ölçüde verilmesi gereğini yıllar evveli görmüş olan Bakanlık sağlık eğitimi genel müdürlüğünün bu görüş ve uygulamasını burada işa-

⁷ Elmacı, Nuran., Diyarbakır Kentinin Üç Farklı Köysel Grubunda Doğumla İlgili Tutum ve Değerler. Basılmamış doktora tezi. Diyarbakır. 1976.

ret etmek de gerekir.⁸ Ancak, aynı konunun 1979-1980'lerde eğitim programlarında yapılmış bir değişiklik gereği, dikkate alınmamış olduğu da bir gerçektir.

"Dünya Sağlık Günü" nedeni ile, yeni Sağlık Bakanlığımızın "Sağlık Hizmetlerimizi Sosyalleştirme" planımızın tüm dünyaya başarılı bir örnek oluşturacağı işaretinin yanısıra, Türk çocuğuna sağlık eğitiminin de verileceğini vurgulaması, yukarıda önemini işaret ettiğimiz sağlık eğitimi konusunun da kendisinin dikkat ve ilgisinden uzak kalmayacağı inancını bizde uyandırmıştır.

⁸ Bakanlık bünyesinde çalışan yüksek henzire okulu mezunlarından dış ülkelerde gerekli ölçüde sosyal antropoloji formasyonu almışlar az değildir.

KAYNAKÇA

- Elmacı Nuran;** *Diyarbakır Kentinin Üç Farklı Köysel Grubunda Doğumla İlgili Tutum ve Değerler.* Basılmamış doktora tezi. 1976.
- Gülesen, O;** *İstatistik Veriler ve Bilimsel Analizlere Dayanarak Diyarbakır İli Sağlık Ocakları Hizmetlerinin İncelenmesi ve Hizmetleri Etkileyen Faktörlerin Tesbiti.* Basılmamış doktora tezi. Diyarbakır 1969.
- Gençler Ahmet;** *Diyarbakır ve Çevresinde Sosyalleştirilmiş Sağlık Hizmetlerini Etkileyen Toplumsal ve Kültürel Faktörler.* Basılmamış doktora tezi. Diyarbakır. 1974.
- Erdentuğ, Nermin;** "Modern Sağlık Hizmetlerinde Sosyal Antropolojinin yeri." *Antropoloji.* Ankara Ü. D. T. C. F. yay., sayı 9.
- Read, Margaret;** *Culture, Health, and Disease.* Tavistock. Publication. 1966.
- Tekirli, Nadir;** *Köysel Sağlık Hizmetlerini Değerlendirme Metodolojisi.* Hıfzıssıhha Okulu Yayınları. Ankara. 1972.
- Türkdoğan, Orhan;** *Doğu Anadolu'da Sağlık-Hastalık Sisteminin Toplumsal Araştırması.* Atatürk Üniversitesi. yay no. 161. 1972.